

Les tecnologies aplicades al treball de camp i a l'edició de resultats. L'exemple de *Les Músiques de Mallorca*

Francesc Vicens

Les Músiques de Mallorca és el títol d'una col·lecció editada en format DVD que té la finalitat d'estudiar i divulgar la música tradicional de Mallorca d'una manera sistemàtica i científica. Des del curs 2002-2003, i amb el finançament del Departament de Cultura del Consell de Mallorca, a dia d'avui són tres els projectes portats a terme dins el marc d'aquesta col·lecció. El primer versa sobre les tonades de feina, el segon sobre el Cant de la Sibill-la i les Matines i el tercer sobre la festa de Sant Antoni.¹ La desitjable continuïtat de la col·lecció permetria tancar el cicle de la música tradicional que es configura seguint la coherència del costumari mallorquí.

Tot i la diversitat de temàtiques tractades que plantegen els diferents objectes d'estudi, l'equip investigador pretén mantenir les constants que exigeix la disciplina de l'etnomusicologia en matèria de treball de camp. Això implica que l'objecte d'estudi s'entén com una realitat immersa dins el seu context cultural, la comprensió del qual és indispensable per analitzar la manifestació sonora que se'n deriva. La finalitat de la col·lecció *Les Músiques de Mallorca* no és la de dur a terme un recull de material etnogràfic en la seva vessant musical. El treball de camp esdevé un espai de relacions humanes on l'objecte d'estudi és susceptible de ser triangulat i interpretat a partir del diàleg amb els informants. La intenció de l'equip investigador és portar a terme una orientació metodològica que tècnicament permeti tractar qüestions d'interpretació, estètica, i estructura formal. Per això, el plantejament inicial és el de poder abordar qüestions tècniques des d'una perspectiva actualitzada disposant de procediments

(1) *Tonades de feina a Mallorca* (2005), *La Sibill-la i les Matines a Mallorca* (2006), *La festa de Sant Antoni a Antà* (2007) [en preparació]

instrumentals que facilitin el diàleg amb els informants cosa que sovint resulta difícil i problemàtic.

La planificació de l'objecte d'estudi s'ha pensat en funció dels objectius definits a priori per l'equip mitjançant les metodologies i procediments més adients per abordar-los. D'aquesta manera, l'estudi de les tonades de feina, fou l'únic no subjecte a les exigències d'un calendari ja que els cants són una manifestació musical que resta en la memòria dels cantadors i no en la pràctica rural quotidiana evolucionada cap a la mecanització del camp (fet que deixa obsolet el fet de cantar i fer feina). Memòria activa aproximadament fins els anys seixanta i passiva des d'aleshores (trobant alguns casos posteriors d'activitat, però en situacions ja de folklorisme). Els resultats d'aquest primer treball de camp es publicaren al 2005 en una primera edició en format DVD i que es reedità uns mesos després com a primer número de la col·lecció *Les Músiques de Mallorca*. La valoració dels recursos tècnics emprats com a eina de diàleg sobre aspectes d'estètica i interpretació de les tonades foren presentats al VIII Congrés Internacional de la Sociedad Ibérica de Etnomusicología.² En aquella comunicació s'exposa una metodologia basada en el diàleg amb els informants a partir d'enregistraments sonors possibilitant una retroalimentació entre el tipus d'escolta i de comprensió terminològica. D'aquesta manera, el resultat d'aquest procediment ens va permetre clarificar una terminologia pròpia que pertany de manera natural i integrada als codis de comportament i imaginari del cantadors de tonades. Els resultats d'aquest procediment s'exposen al DVD a l'apartat de resultats de la recerca. Allà, es podem consultar qüestions d'estructura formal, d'estètica i interpretació. Pel que fa a l'estructura formal les qüestions treballades són: "tonada", cançó, "mot" i la relació "tonada-feina". D'aquesta manera es pogueren establir uns models mínims de referència a partir dels que cada cantador posa en relació una tonada amb una feina. De manera lúdica i a partir del material sonor aconseguit durant una primera fase de treball de camp

(2) AYATS, J & VICENS, F. & SUREDA, A.M., "Tenir bona miúla" y "Galeja: sa veu". Las grabaciones como herramienta en el diálogo sobre estética e interpretación con los cantores de "tonades de feina" de Mallorca a *Actas del VIII Congreso Internacional de la Sociedad Ibérica de Etnomusicología*. Nasserre XXI (2005), p.219-224

com si es tractés d'un joc proposarem als nostres entrevistats reconèixer una tonada a partir d'una audició i si l'associaven a una feina en concret. Verificant després si la resposta de l'informant coincidia amb el que ens havia dit l'interpret al seu dia. Els resultats d'aquest mètode van ser que la proximitat geogràfica era proporcional al nombre d'encerts i viceversa. També hem de dir que en alguna ocasió, si l'entrevistat no encertava la tonada sí que estava relacionada amb el grup de feina (o bé cicle del cereal o bé arbres fruiters). A mesura que les tonades que proposàvem per a l'escolta s'anaven allunyant i s'escoltaven exemples de zones més equidistants els models s'entremesclaven. Aquests models estructurals els contrastàrem amb els resultats de procediment d'anàlisi sonològica. Amb aquest procediment adquirirem un sistema de notació que permet mostrar amb una gradació cromàtica els harmònics que conformen la veu a diferents freqüències o altures. El so fonamental (harmònic 1) és la línia situada a la part inferior del gràfic, i a alçades proporcionals podem veure com els següents harmònics (3,4 i 5) adquireixen més intensitat que no el fonamental. Aquesta característica, que podem seguir paral·lelament a la representació gràfica del perfil melòdic de la tonada, indica el particular timbre de l'emissió de la veu d'aquests cantadors, així com també una tècnica i una estètica del cant molt singular. Amb aquest exemple d'anàlisi sonològica veiem com els trets formals de les tonades ens porten a la creació d'un sistema de notació vàlid per registrar d'una manera analítica aspectes de sonoritat, estètica i interpretació de cada cantador.

Pel que fa a les nocions d'estètica, inseparables de les interpretatives podem posar alguns dels exemples elaborats amb aquesta metodologia:

- *Cantar bé*: observació de conjunt molt opaca a l'observació acadèmica. Conceptes molt vinculats a força, potència, destresa i habilitat (habilitat cantant com equivalent d'habilitat en la feina) i capacitat d'establir comunicació social. De manera, que d'aquest diàleg es desprèn que cantar be actua de manera paral·lela a la demostració social de ser bon treballador i de ser bon ballador (de fet, la gran majoria de cantadors són també bons balladors).

- *Tenir bona miula*: és una qualitat vocal que inclou elements de timbre, altura i intensitat i pot referir-se tant a la veu parlada com cantada. Les expressions dels informants per intentar explicar que vol dir bona miula són fort, potent, clar, alt prim xalest o de veu fineta. Veu aguda i timbre brillant en termes acadèmics.

- *Galejar sa veu*: manera de conducció de la veu. Moviment melòdic i melismes. Els informants: fer riguinyols, donar estil molt bé, saber donar s'aire de sa tonada a una cançó allargar ben valent, o saber lligar bé. Si miula fa referència a qualitats vocals, galejar fa referència a maneres particulars de recrear melòdicament una tonada.

L'ús del diàleg sobre enregistraments com a procediment metodològic ens possibilita que les concepcions estètiques del cantador, actives només des d'una consciència pràctica i implícita i molt difícil de verbalitzar per ells mateixos, poguessin ser traduïdes al tipus de discurs narratiu dels investigadors. La nova comprensió dels principis estètics que articulen el cant, permet als observadors externs resituar alguns dels seus models d'escolta.

El segon treball de camp, *La Sibil·la & les Matines a Mallorca*, es va dur a terme durant el primer trimestre del curs 2005-2006 i es va centrar en un seguiment exhaustiu de les Matines de Nadal de la nit del 24 de desembre de 2005. A diferència del treball de les tonades, que es basava en el record, el de les Matines era *in situ*. Per exigència de la naturalesa de l'objecte d'estudi va ser necessari dur a terme un desplegament tècnic a tots i cada un dels indrets que volguéssim seguir la nit de Nadal. Així que a partir de l'estat actual dels estudis bibliogràfics i una primera fase de treball de camp determinàrem models de representació que aglutinaven elements de diferencialitat. El gran ventall d'actituds, de vivències, de creences, d'emocions i d'ideologies ens va portar a reduir la Sibil·la i les Matines a quatre models a partir dels criteris de representativitat social, variació melòdica/formal, models d'interpretació i vivència. El diàleg i l'observació amb els protagonistes de diferents indrets on se celebren Matines ens

serveix per definir un conjunt de maneres diferents d'entendre i de dur a la pràctica la Nit de Nadal: des del Santuari de Lluc on es té molta cura de la representació amb un alt grau de ritualització, fins a llocs com la parròquia de Campos o Felanitx, on la sibil·la es valora com un element més del folklore nadalenc (molt sovint adaptat i comprès de forma molt particular pels participants que perpetuen any rere any l'activitat).

La finalitat del DVD ha estat la d'intentar reflectir la diversitat de propostes, algunes vegades contraposades i en aparent contradicció, oferint no un únic model únic legitimat, sinó una visió oberta dels principals models i processos de representació que suposen el gran llegat d'aquesta manifestació oral. La metodologia per assolir l'objectiu de plasmar les diferents maneres d'entendre el cant fou a partir del diàleg sistemàtic dels diferents protagonistes de cada indret:

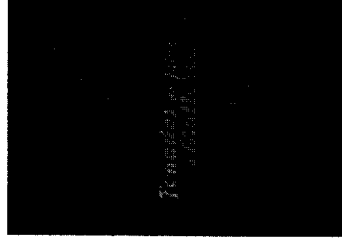
Del primer model, santuari de Lluc, varem destacar l'aspecte emblemàtic que suposa per a tots els mallorquins. Allà, es representen unes matines molt elaborades des del punt de vista formal. Litúrgia i tradició es combinen de forma magistral per fer una proposta seriosa i cuidada de gran repercussió mediàtica. Els protagonistes viuen la festa amb aquesta responsabilitat i els assistents són conscients que perpetuen una tradició gairebé mil·lenària. En canvi els models de Sant Llorenç des Cardassar i el de Felanitx foren elegits com a models més estesos i arrelats arreu de l'illa. Amb una participació notable dels diferents sectors de la comunitat-poble i especialment dels nins. El darrer model, Campos, destaca per la interpretació especialment retòrica de la Sibil·la. Totes elles es diferencien per mostrar variants melòdiques significatives de la Sibil·la i dels respectius interludis. A més a més, amb aquests quatre models es proporciona un mostrari de cada un dels elements protagonistes de la nit de Nadal a Mallorca: el sermó de la calenda, el cant de l'àngel i el cant de la sibil·la.

El seguiment dels preparatius a cada un d'aquests indrets i el diàleg contrastat amb cada un dels protagonistes implicats ens va permetre que els mateixos entrevistats fossin qui expliquessin els les claus sobre els

sistemes d'ensenyament-aprenentatge, els mecanismes de transmissió, l'organització i la valoració dels elements coreogràfics, així com les variades melodies i acompanyaments instrumentals; tot explicat en primera persona pels propis protagonistes. Això fou possible gràcies a la implicació d'un equip format per càmera-auxiliar de so i musicòleg a cada un dels indrets seleccionats durant la nit de nadal i un equip mòbil durant els dies de preparació. Rectors, organistes, directors de cor, sibil·lers, àngels, sermoners (de la calenda), familiars i feligresos foren susceptibles de ser entrevistats. Això ens va permetre editar el material en dues parts o seccions de continguts: per una banda, sibil·les (quatre models), àngels i calenda, i en segon terme petits reportatges sobre els aspectes més rellevants de la Sibil·la i les Matines de Nadal. D'aquesta manera a la primera part es poden veure les sibil·les de cada un dels indrets mencionats, així com àngel i calenda de Felanitx, i a la segona part talls relatius als processos de preparació de les Matines.

La finalitat d'aquest material mai va ser la de donar una versió definitiva, en un temps on les institucions es mouen motivades per proclamar la Sibil·la Patrimoni de la Humanitat. Més aviat el contrari, la motivació d'aquesta investigació ha estat mostrar el major nombre de variables possibles i d'escenes contrastants, sovint contradictòries, que després de visionar alguns talls ens permeten valorar la diversitat i la pluralitat de valors i vivències com a màxim valor i exponent patrimonial. En tot cas, aquest treball camp és una instantània de les Matines a Nadal a Mallorca de l'any 2005, susceptible de ser completat i comparat amb altres models i altres anys. No pretén ser un model tancat ni una versió definitiva pel fet d'estar davant un fenomen canviant i en procés d'adaptació a nous àmbits. Més aviat es presenta com un objecte obert a altres modalitats i aportacions pel fet d'estar estudiant una manifestació viva de la cultura; per això mateix no pretenem donar una visió exhaustiva ni tancada de totes les seves expressions, sinó que els resultats de la investigació no pretenen altra cosa que oferir una visió dels processos de transformació que contribueixen a fer-nos entendre la imatge actual de la Nit de Nadal a Mallorca.

En aquests estudis de treball de camp les tecnologies i el suport DVD proporcionen un suport immillorable per l'aprofundiment tècnic de l'objecte d'estudi i la finalitat divulgativa dels resultats. Això ha permès a cada una de les edicions crear un espai interactiu que permet adequar el suport audiovisual a les motivacions del consumidor. D'aquesta manera els materials estan organitzats en dos àmbits: documents audiovisuals, i resultats de la recerca (oferts a partir de talls d'una durada que oscil·la entre els 8 i els 12 minuts i de pantalles de text amb exemples sonors). El suport també ha permès satisfer la finalitat divulgativa del material incloent la traducció simultània en quatre idiomes (anglès, francès, alemany i castellà). Actualment, la col·lecció està en espera de la tercera entrega - La festa de Sant Antoni d'Artà - que es troba, a dia d'avui, en procés d'edició amb una previsible data de presentació entorn del mes de gener de 2009.

Sumaris	
Tonades de feina	Resultats de la recerca
Llaurar i plantar	Imatge & so Mapa
Segar	Imatge & so Terminologia
Batre	Imatge & so Tipologies de tonades
Arbres fruiters	Imatge & so Característiques musicals
Tondre	So & text Aspectes socials
Emblanquinar	So & text El cas i el gest
	Cançar el homes, cantar les dones
	Les tonades a la Mediterrània
	Els textos
	Mostra de cançons
	Sonograma

Tonades de feina a Mallorca

Col·lecció: Les Músiques de Mallorca núm. 1

Consell de Mallorca 2006

Equip de recerca etnomusicològica:

Jaume Ayats (director), Antònia Maria Sureda i Francesc Vicens

Consell de Mallorca / Departament de Cultura

Producció de CINE. SL

Idioma: català

Subtítols: català, espanyol, english, Deutsch, Français

Textos: català, espanyol, english, Deutsch, Français

Sumaris		
La Sibillia, àngel i calenda	Documentals	
Sibillia de Campos	14:43 Matines	15:50
Sibillia de Felanitx	15:06 Qui és la Sibillia?	14:22
Sibillia de Lluç	11:27 Objectes	15:35
Sibillia de Sant Llorenç des Cardassar	10:39 Aprentatage	16:37
Comparació de melodies	6:28 Assaigs	10:03
Sermó de la calenda de Felanitx	2:53 Veus i melodies	9:04
Àngel de Lluç	7:32 Història	14:34

La Sibillia & les Matines a Mallorca
Col·lecció les Músiques de Mallorca núm. II

Consell de Mallorca 2006

Equip de recerca etnomusicològica:

Jaume Ayats (director), Antònia Maria Sureda, Francesc Vicens, Antònia Oliver, Rosa Barceló, Mònica López i

Amadeu Corbera

Consell de Mallorca / Departament de Cultura

Producció: Gen-lock Video

Idioma: català

Subtítols: català, castellano, english, deutsch, français

Textos: català, castellano, english, deutsch, français

Durada: 2h 45m